

УДК 341.1./8
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2023.29.02>

ТІТКО Е. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
Голова ГО «Український осередок з прав людини
та розвитку освітніх новацій»;
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ГРАЧОВА О. Ю.,

здобувачка 3 курсу факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОЧАТКУ ПРАВА НА ЖИТТЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Анотація. Стаття розкриває актуальне питання визначення початку перебігу права на життя в контексті етичних, законодавчих (вибраних країн) та міжнародно-правових аспектів, а також з урахуванням наукового, медичного й технологічного прогресу. Аналізуються різні підходи до визначення моменту початку життя, зокрема у міжнародному та національному праві, а також враховуючи практику ЄСПЛ, яка має важливе значення для формування загальних стандартів у цій сфері.

Окрему увагу у статті присвячено аналізу наукових поглядів, які виходять з доктрин американської, європейської, арабської правових шкіл. Визначено, що у науковому колі існують дискусії щодо тлумачення початку права на життя, що спричинено різними моральними та культурними звичаями країн. Зазначено, що найбільш консервативними є представники наукових кіл держав, у яких сповідують іслам. Вони, переважно, стверджують, що початком життя є зародження ембріона.

На підставі історичного аналізу акцентовано увагу на історичному розвитку вищезгаданого питання. Зазначено, що в епоху римського права повноправною людиною вважалася запліднена дитина із першого дня вагітності матері.

У статті акцентується на важливості забезпечення балансу між захистом права на життя та повагою до індивідуальних прав і свобод людини. ЄСПЛ став ключовим механізмом для розробки та встановлення загальних стандартів, зокрема з питань, що стосуються початку життя, права на аборт та інших пов'язаних між собою прав. В статті розглядаються різні вирішення судових справ ЄСПЛ, що стосуються цієї тематики, з метою виявлення тенденцій та принципів, що лежать в основі судових рішень.

Автори статті розглядає вплив різних підходів до визначення початку перебігу права на життя на рівні національного законодавства, відображаючи різні культурні, релігійні та ідеологічні позиції. Стаття також охоплює міжнародні стандарти та договори, що регулюють зазначене питання, їх відповідність та взаємодію з внутрішньо-правовими нормами.

Аналізуючи норми українського законодавства, зауважується, що переривання вагітності в Україні є допустимим до дванадцятого тижня вагітності, оскільки із цього терміну відбувається формування зародка у плід. В той же час, на підставі норм Закону України «Про охорону дитинства», 2001 р. регламентується той факт, що дитина отримує права повноцінної людини із власного народження.

На підставі зарубіжних юридичних документів досліджено, що право на життя охороняється на міжнародному рівні, проте єдине визначення початку перебігу права на існування досі є відсутнім.

Ключові слова: право на життя, переривання вагітності, аборт, ЄСПЛ, права людини, права жінок.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що життя людини є найвищою цінністю. Це відображено й у положеннях одного із ключових правових актів щодо захисту прав людини – ст. 2. Європейської конвенції з прав людини, 1950 р. (далі – ЄКПЛ), в якій зазначено, що право кожного на життя охороняється законом. Таким чином, держави-члени Ради Європи взяли на себе зобов'язання на законодавчому рівні охороняти життя своїх громадян. Проте, у зв'язку із постійною модернізацією, розвитком науки і медицини, на порядку денному опинилось питання щодо визначення початку перебігу права на життя, оскільки в організмі жінки зароджується ембріон, що має право на своє народження.

З огляду на велику кількість випадків позбавлення ненародженої дитини життя матір'ю та різне трактування таких дій у законодавстві європейських країн, що відповідно породжує колізії, важливим є вироблення бачення щодо початку перебігу права на життя з огляду на практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), яка містить тлумачення такого гострого питання.

Актуальність цього питання проявляється у багатьох аспектах. По-перше, етичне питання, адже початок перебігу права на життя тісно пов'язаний з етичними питаннями стосовно значення життя, його охорони та поваги до нього. Дискусія про момент початку життя відіграє важливу роль у формуванні етичних стандартів, які будуть застосовуватися в суспільстві. Початок перебігу права на життя тісно пов'язаний з етичними питаннями стосовно значення життя, його охорони та поваги до нього. Дискусія про момент початку життя відіграє важливу роль у формуванні етичних стандартів, які будуть застосовуватися в суспільстві.

По-друге, питання законодавчого регулювання, адже різні країни мають різні підходи до визначення моменту початку перебігу права на життя, що відображається у законодавчому регулюванні абортів, створенні законів про евтаназію та відповідних медичних процедур. Визначення початку перебігу права на життя є важливим для встановлення чітких правових рамок щодо цих питань.

По-третє, питання міжнародного співробітництва та захисту прав жінок. Початок перебігу права на життя є предметом обговорення між державами на міжнародному рівні, зокрема в контексті міжнародного

механізму захисту прав людини. Узгодження підходів до цього питання може сприяти міжнародному співробітництву та обміну досвідом у сфері захисту прав людини. Крім того, визначення моменту початку перебігу права на життя має прямий вплив на права жінок стосовно репродуктивних послуг, доступу до безпечних абортів та інформації про сексуальне та репродуктивне здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання початку перебігу права на життя знайшло своє відображення у наукових доробках зарубіжних дослідників, серед яких: К. Барнард, К. Імієлінські, М. Комана, Б. Любан-Плоцца, М. де Сальвіа, Г. Тоггенбурга, С. Реішоглу, Р. Ріджвей та інші. Крім того, відповідне питання досліджували і вітчизняні науковці, серед яких можна виокремити роботи: С. Алексеєва, М. Аряєв, Д. Береговий, О. Гаврилюк, О. Домбровська, В. Запорожан, О. Івченко, В. Кожан, Л. Лінік, М. Малєїної, О. Малишева, О. Мірошниченко, О. Попов, П. Рабіновича, Ю. Разметаєва, Н. Сафонова, І. Сенюта, О. Попова, Я. Триньова та інших.

Мета статті полягає у визначенні початку теоретико-правових аспектів регламентації початку права на життя в контексті дослідження міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що життя – це найбільша цінність, яка є у людини. Саме право на життя є невід'ємним правом, що гарантується й ст. 2 ЄКПЛ, так і нормами законодавства європейських країн. Проте, вагомий аспект потребує розуміння початку становлення існування людини, як основи права на життя, що забезпечується міжнародними та національними правовими нормами.

Питання про початок життя людини тісно пов'язане з дискусією про право на аборт. Це питання характеризується різноманітністю етичних, медичних, релігійних та правових поглядів, і кожна країна може мати відмінний підхід до визначення такого моменту. В міжнародному праві немає чіткого визначення часу початку життя, але деякі документи та науковці намагаються встановити загальні рамки.

Відтак, у медичному посібнику «Глобальна біоетика» зазначається, що зачаття людини є остаточною складною дією, яка виокремлюється як процес фертилізації, на підставі якої дві гамети: чоловічі та жіночі статеві клітини, сперматозоїд та яйцеклітина, зливаючись в одне ціле дають початок новому організмові, тобто зиготі, яку ще називають первинним одноклітинним ембріоном [1].

В свою чергу, дослідники у галузі біології та медицини зауважують, що особливості людського ембріона полягають у тому, що від початку зачаття ембріон містить всі властивості повноцінної істоти: нову і лише власну свою сутність, що характерна лише для неї; розвиток власного геному; створення своєї генетичної продукції, що відображає майбутню зовнішність і здоров'я людини.

Зокрема, біолог М. І. Нищук зазначає, що ембріон із самого зачаття одразу є живим, оскільки з моменту зачаття має серцебиття і внутрішня

органи [2]. Таким чином, біолог стверджує, що початок життя людини розпочинається із зачаття.

Проте, вагомим аспектом є розгляд сучасних наукових тверджень біологів. Відтак, згідно з дослідженнями в галузі біоетики, існують дві основні концепції: ембріональна (від лат. *embryo* – зародок) і натусіальна (від лат. *natus* – народжений) [3]. Відповідно, із вищенаведених термінів випливає, що початок життя починається, відповідно, від зачаття (ембріональна концепція) та від народження (натусіальна).

Зазначимо, що запровадження таких концепцій вплинуло на розуміння вченими-юристами початку перебігу права на життя, враховуючи відповідні теорії. Наприклад, американський науковець М. Варрен стверджує, що ненароджений не є особистістю. «Просто бути людиною – істотою з людською ДНК – недостатньо для особистості. Щоб розглядати особу як повноцінною особистість, вона повинна володіти певними внутрішньо цінними рисами». Вона визначає п'ять основних рис особистості, таких як: (1) сумлінність і здатність відчувати біль; (2) міркування; (3) самомотивована діяльність; (4) здатність до спілкування; (5) наявність самоконцепції та самосвідомості, індивідуальної, расової чи обох. Будь-яка істота, яка не має жодної з цих рис, точно не є людиною. Ембріон або плід не має жодного з них, тому щенеє особою і «не можна чітко сказати, що він має повні моральні права» [4]. Зокрема, аналогічні аспекти, однак більш розширено у 1989 році були розглянуті С. Маффеттоне, який вказує на поділ між людьми, позначаючи, що ці два поняття не є синонімами та не мають однакового значення. Він вважав, що «не всі люди є людьми і не всі люди є особами (...)» [5]. Хоча не всі погоджуються, але доволі просто навести приклади людських істот, які не є особами, наприклад, ембріони, плоди або люди у важкому коматозному стані. Усі ці визначення є концептуальними та філософськими точками зору, але вони відкрили шлях до багатьох суперечок та дискусій на дану тему.

Таким чином, з огляду на вищенаведене, ембріон означає продукт акту відтворення людини. Вираз «правовий статус ембріона» відноситься до правових положень, що стосуються людського ембріона [6]. Однак має існувати сукупність узгоджених норм, які впливають із визначення його природи, а не лише кілька вищенаведених наукових положень.

Американський дослідник з біоетики М. Варрен зазначає, що ембріон не може мати правового статусу, оскільки не врегульована проблема його природи. Іншими словами, вчений зауважує, що наразі невідомо, сама сутність людського ембріона і його зародження як особистості [3].

Проте, така позиція вчених більш характерна для країн англо-американської системи права: країн США, Канади, Великої Британії, Ірландії та інших.

В той час, як прихильники другої біологічної теорії (до прикладу країни Італія, Польща та інші) спираються на натусіальну концепцію, яка визначає моментом виникнення права на життя сам момент зачаття дитини.

Зокрема, дана концепція характерна для країн мусульманської правової системи, для яких є характерним безмежна віра в релігійні книги: «Коран», «Суна», що вважають аборт гріхом та вбивством людини, оскільки вбачається, що дитина в утробі має повноцінні права.

Відтак, в «Корані» ненароджені діти не тільки мають право на правовий захист свого здоров'я та життя, але й вважаються отримувачами певних додаткових прав. З метою надання ненародженим дітям законних прав ісламське законодавство вкладає їх у якість, відому як Зімма (dhimma) [7]. В «Корані» зімма визначається як «якість, завдяки якій людина стає придатною для того, що йому [або їй] дано, а також того, чому він [або вона] підпорядковується» (Abdallah, 1978) [7].

Для захисту життя і здоров'я майбутньої дитини ісламське право надає йому або їй певні права згідно з ісламським кримінальним законодавством і законами про делікти. Особи, які вбивають своїх дітей до або після їх народження, прописуються як загублені (Коран, 1990 6:140). Вбивство дітей є великим гріхом (Коран, 1990, 17:31) [7]. Таким чином, в ісламській правовій системі початок перебігу права на життя починається із зачаттям дитини.

Подібна думка розглядається і у баченнях вчених католицького світу, наприклад представників італійського наукового кола. Відтак, представник Італії У. Орнокк зазначає, що дитина є повноцінною людиною, яка має право на життя із появою в організмі жінки, а тому вчинення умисного аборту є вбивством [6].

В свою чергу, вітчизняні науковці як прихильники другої теорії також містять думку щодо тлумачення ембріону як повноправної особистості. Наприклад, українська вчена О. Рогова стверджує, що, хоч Цивільний Кодекс України не розглядає ненароджену істоту як людину, усе ж внутрішньоутробний період життя є необхідним етапом розвитку людини, тому має бути захищений так само, як і життя людини після народження [8]. Таким чином, вищенаведеного можна прослідкувати, що важливим є визначення напрямку на дослідження статусу ще ненародженої людини та розроблення відповідної бази.

З огляду на усе викладене вище зазначимо, що наразі серед вчених є наявна велика дискусія, що спричинена різним трактуванням питання початку права на життя у зв'язку із відмінним морально-етичним баченням суспільства, що сформоване на підставі релігійних норм, виховання і звичаїв.

З метою, з'ясування сутності початку перебігу права на життя, необхідно сформулювати його історичний розвиток. Відтак, право на життя висвітлюється в Інструкції "Donum vitae". Це Інструкція про повагу до людського життя на його початку та гідність продовження людського роду. Відповідне положення було утворено з метою висвітлення осиних католицьких канонів, яка була основоположною для життя людей. Зокрема, на підставі даної Інструкції церква висвітлює загальні напрями католицької

моралі й зазначає: «Людину потрібно поважати і трактувати як особу з моменту зачаття, необхідно визнавати її права як особи, серед яких на першому місці є невід'ємне право кожної невинної людини на життя» [10].

Особливої уваги потребує твердження папи Пія XII що зазначив: «Людина має право на життя, що походить безпосередньо від Бога, не від батьків, будь-якого суспільства чи влади [9]. Не існує жодної іншої людини, людської влади, науки чи медичних, евгенічних, суспільних, економічних засад» [10].

Зауважимо, що у Законах XII таблиць від 451–450 рр. до н. е., які є першим письмовим джерелом права Давнього Риму, було закріплено твердження, відповідно до якого дитина, що народилася після смерті батька-спадкодавця була спадкоємцем і безпосередньо могла бути згадана у заповіті [12, с. 198]. Проте, у пізню епоху дане твердження представлення ненародженої дитини як повноправного спадкоємця положення було закріплено в більш правових джерелах: Інституціях Гая, Дигестах Юстиніана та у виступі Цицерона “*causa curiana*” [12, с. 78]. Таким чином, у римському праві, початок життя людини закріплювалось ще з моменту зачаття дитини.

Проте, з огляду на зміну епох у суспільстві, що сформувались після існування римського права, суспільного ладу, вагомим є розгляд питання початку права на життя, яке пов'язане з сучасним вітчизняним та міжнародним законодавством.

Відтак, ст. 27 Конституції України зазначає, що кожна людина має право на життя. Таким чином, законодавцем чітко зазначено, що право на життя є основоположним конституційним правом, що не може бути порушено. Проте, можемо зауважити про наявність проблематики в Основному Законі України, оскільки в ньому відсутнє визначення терміну щодо початку життя людини, що створює правову прогалину під час встановлення вищенаведених аспектів. З огляду на положення Конституції України, можемо стверджувати, що початком людського життя необхідно вважати момент появи будь-якої частини тіла дитини з утроби матері під час пологів (або при кесаревому розтині), коли є об'єктивна можливість завдати шкоду тілу дитини» [14, с. 7]. Загалом, в Україні чітко розмежовано аспекти початку права на життя та визначено термін, після якого проведення абортів є неможливим.

Відтак, згідно із нормами Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України), а саме ст. 281, штучне переривання вагітності у першому триместрі (у терміні до дванадцяти тижнів) здійснюється за поінформованим бажанням жінки [16]. Зокрема, такі аспекти містять своє відображення й у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Закон 1992 року). Відтак, ч. 1 ст. 50 Закону 1992 року зазначає, що операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше дванадцяти тижнів [17].

Таким чином, законодавець зазначив, що можливість здійснення абортів передбачена до дванадцятого тижня вагітності. Дана засада спостерігається і у Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, (далі – Інструкція), що затверджена Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 179 від 2006 року [18]. Ця інструкція була сформована центральним органом виконавчої влади – Міністерством охорони здоров'я з метою створення підсилення, розуміння й тлумачення основних аспектів щодо штучного переривання вагітності, визначення критеріїв для формування основної термінології понять «плід» та ембріону їхніх ознак з метою надання детального роз'яснення щодо становлення ненародженої людини у суспільстві [18].

Слід відмітити, що у вищезгаданій Інструкції вказано, що з дванадцятого тижня ембріон стає плодом. В свою чергу, плід – це продукт зачаття, що утворений із з повного дванадцятого тижня вагітності та містить всі органи повноцінної людини [18].

Таким чином, спираючись на вище розглянуті правові акти можна констатувати, що законодавство України передбачає заборону абортів з дванадцятого тижня вагітності у зв'язку із формуванням плоду як ненародженої людини.

Зауважимо, що вагомим аспектом потребує дослідження Закону України «Про охорону дитинства» (далі – Закон 2001 року), що є основним в аспектах тлумачення прав дітей у суспільстві [19]. Відтак, ч. 1 ст. 6 Закону 2001 року, зауважено, що кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я.

В свою чергу, за критеріями живонародженості та мертвонародженості Всесвітньої організації охорони здоров'я, народження фіксується відповідними медичними органами в момент відділення життєздатної дитини від організму матері [20].

Таким чином, спираючись на вищенаведені факти можна стверджувати, що перебіг початку життя дитини прийнято розпочинати з моменту її безпосереднього народження та появи на світ.

Проте, з огляду на євроінтеграцію України та її постійному наближенню до європейського законодавства необхідним є виокремлення досвіду таких європейських країн. Прикладом такого досвіду слугує Польща, що незважаючи на територіальне сусідство і подібні суспільні відносини, включає в себе відмінне розуміння початку перебігу життя.

Відтак, після довгої медичної реформи, яка розпочалась в Польщі у 2015 році та була завершена у 2022 році, набуло чинності рішення Конституційного Суду Польщі про повну заборону абортів [21; 22]. Відповідно, у даному рішенні було зазначено про неможливість проведення абортів на будь-якому етапі вагітності із власним волевиявленням жінки. В свою чергу, таке рішення було сформовано через релігійні моралі Польщі, оскільки вона є католицькою країною, яка вважає Біблію недоторканною

і непорушною. Проте, таке рішення Конституційного Суду Польщі спричинило великі протести серед жінок, оскільки у зв'язку з прийняттям такого рішення, вони бачили порушення свого права на приватне життя через неможливість проведення аборт у зв'язку із небажаною чи незапланованою вагітністю [21].

В свою чергу, Конституційним Судом Польщі зауважено, переривання вагітності дозволяється тільки після згвалтування або у разі загрози життю матері. Таким чином, суб'єкти владних повноважень Польщі зазначають, що початок життя людини розпочинається із заплідненням яйцеклітини та безпосередньо зародження ембріону [21].

В свою чергу, досвід Польщі є важливим та корисним для України, оскільки висвітлює проблемні сторони законодавства і практики, що можуть призводити до порушення права жінки на аборт. Врахування такого досвіду дозволить Україні уникнути у майбутньому порушень прав жінок на аборт, що спричинило хвилі протестів серед жінок.

Таким чином, після медичної реформи, що розпочалась у Польщі у 2015 році та завершилася у 2022 році, Конституційний Суд Польщі прийняв рішення про повну заборону абортів, що було відображенням релігійної моралі країни. Це рішення викликало масові протести серед жінок, які вважали, що їх право на приватне життя порушено. На сьогоднішній день важливо визначити доктрини щодо початку перебігу права на життя, що відображені у міжнародних актах, з метою вирішення невизначеності у цьому питанні та визначення початку правового статусу життя.

Відтак, Декларація з прав дитини 1959 року визначає, що дитина, зважаючи на фізичну і розумову незрілість, потребує соціальної охорони та турботи, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження» [23]. В той же час, положення ст. 1 Конвенції про права дитини 1989 року визначає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше» [24]. Разом з тим, ст. 6 вищезазначеної конвенції гарантує невід'ємне право дитини на життя та забезпечення у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Також окремо слід звернути увагу на ст. 4 Європейської соціальної хартії від 22 жовтня 1983 р., яка вказує, що аборт є прямим порушенням основного права людини на життя [25].

Дана невизначеність притаманна майже всім європейським міжнародним документам, крім положень Американської конвенції про права людини 1969 року (ст. 4), що регулюється на американському континенті та визначає зачаття відповідним моментом початку життя, але навіть таке чітке закріплення не є абсолютним [26].

Враховуючи все вищенаведене, необхідно зауважити, що основний документ, який зобов'язувалась підтримувати країни члени Ради Європи, є ЄКПЛ та Протоколи до неї. Відповідно, у ст. 2 «Право на життя»

не міститься чіткого розмежування початку даного права, що призводить до колізій серед міжнародних документів [27].

Враховуючи наявність різного тлумачення міжнародних договорів та відмінного бачення початку права на життя, а у деяких актах – повної його відсутності, вважаємо, що необхідним є зверненням до судової практики ЄСПЛ, адже його рішення використовуються як самостійне джерело права. Зокрема, важливою є справа “Bruggemann and Scheuten v. FRG” від 1976 року. Справа була розглянута Європейською комісією з прав людини. Ця справа стосувалася тодішнього німецького законодавства про аборти, яке дозволяло проводити аборти лише у випадках, коли вагітність становила серйозну загрозу для фізичного або психічного здоров’я жінки.

Скарга була подана групою людей, які працювали у центрі з планування сім’ї, і заявники стверджували, що німецьке законодавство порушило їхні права за ст. 8 (право на повагу до приватного життя) ЄКПЛ. Комісія вирішила, що скарга не порушила ст. 8 ЄКПЛ, так як законодавство Федеративної Республіки Німеччина забезпечувало належний баланс між інтересами жінок та ненародженими дітьми. Комісія також визнала, що держави-члени мають значний простір для маневру у вирішенні таких складних і чутливих питань, як аборти. У зв’язку з цим, Європейська комісія з прав людини відхилила скаргу як «очевидно непідґрунтовану».

Справа “Bruggemann and Scheuten v. FRG” стала однією з ранніх справ, які стосувалися питань абортів у контексті європейських прав людини, і демонструє складність та чутливість таких питань у різних державах-учасницях Європейської конвенції з прав людини [28].

Варто відзначити справу “Paton v. United Kingdom” від 1980 року, розглянуту Європейською комісією з прав людини. Справа стосувалася тодішнього законодавства про аборти у Великій Британії (Англії та Уельсі), зокрема, того, що стосувалося «Акту про аборти 1967 року».

Головною скаргою було порушення права ненародженої дитини на життя за ст. 2 ЄКПЛ та порушення прав пані Пейтон за ст. 12 ЄКПЛ. Європейська комісія з прав людини відхилила скаргу, зазначаючи, що ст. 2 ЄКПЛ не має безпосереднього застосування до ненароджених дітей. Комісія також відзначила, що ст. 12 ЄКПЛ не була порушена, оскільки вона гарантує право на шлюб і захист сім’ї, але не гарантує права на народження дитини в межах шлюбу. Це рішення знову підкреслювало складність та чутливість питань, що стосуються абортів, а також надавало державам-учасницям певний простір для маневру у вирішенні таких питань [29].

У ЄСПЛ мала місце справа “Y. v Norway” від 11 лютого 2003 року, в якій жінка і чоловік, мали спір щодо ненародженої дитини. Чоловік зазначив, що ненароджена дитина залишається незахищеною по праву Норвегії, що суперечить ст. 2 ЄКПЛ, оскільки його дівчина зробила аборт без його дозволу на десятому тижні вагітності. В свою чергу, Європейська комісія зазначила, що початок права перебігу права на життя трактується кожною країною окремою і відповідно вона має на свободу вибору щодо аспектів

штучного переривання вагітності. Так, окремо слід відзначити, що за законодавством Норвегії, аборти дозволені за власним бажанням до дванадцятого тижня, а отже порушення початку перебігу права на життя ЄСПЛ не встановив [30].

Слід звернути увагу на справу “*Vo v. France*” від 2004 року, яка є досить дискусійною, проте заклало фундамент до початку розуміння даного питання. Позивачем у даній справі була жінка, яка втратила дитину на шостому місяці вагітності через помилку лікаря. Так, громадянка Франції, що перебувала у лікарні, була помилково прийнята за іншу пацієнтку, котрій була призначена операція за медичними показниками. Таким чином, внаслідок усіх дій, проведених лікарями, вагітність перервалася, а плід загинув. Французький суд відхилив кримінальні звинувачення проти лікаря, оскільки за національним законодавством ембріон не мав статусу «людини». Внаслідок цього пані *Vo* звернулася до Європейського суду з прав людини.

ЄСПЛ зазначив, що у французькому законодавстві немає чіткого юридичного визначення ненародженої дитини або європейського консенсусу щодо статусу ембріона. Суд не вирішував питання про те, чи є ненароджена дитина особою для цілей ст. 2. ЄКПЛ зазначивши у цій справі, що спір стосувався смертельного ушкодження ненародженої дитини всупереч бажанню матері і ціною значних страждань для неї, тому Суд постановив, що інтереси плоду та його матері перетинаються. Відповідно, він розглянув захист, доступний заявниці, під кутом зору адекватності наявних механізмів для доведення недбалості лікаря щодо втрати її дитини в утробі матері та отримання відшкодування за примусове переривання її вагітності. Оскільки справа стосувалася порушення її права на фізичну недоторканність, позитивне зобов'язання в процесуальних питаннях, яке впливало зі ст. 2 ЄКПЛ, не обов'язково вимагало кримінально-правового засобу правового захисту. Заявниця могла подати позов про відшкодування шкоди проти органів влади у зв'язку з недбалістю лікаря.

Таким чином, Європейський суд з прав людини вирішив, що не було порушення ст. 2 ЄКПЛ, оскільки вона не має безпосереднього застосування до ненароджених дітей, і Суд не виявив жодного загального консенсусу серед держав-учасниць стосовно правового статусу ембріона [31]. Таким чином, ЄСПЛ зазначив, що штучне переривання вагітності не визнається порушенням права на життя, проте може бути визнано порушенням лише за певних специфічних обставин, шляхом виявлення причинно-наслідкового зв'язку що призвів до смерті плода.

Окремо слід звернути увагу на справу “*A, B and C v. Ireland*” від 16 грудня 2010 року, ЄСПЛ зауважив про посягання ст. 8 ЄКПЛ. Суть справи полягала у тому, що три громадянки Ірландії завагітніли не за власної волі. Їхня скарга полягала у тому, що в Ірландії початок права на життя тлумачиться із початком запліднення, тому аборти заборонені. У зв'язку із даною обставиною, позивачки змушені були робити штучне переривання

у Сполученому Королівстві, що принижує їхню гідність. Проте, в Ірландії дозволено проводити аборт у зв'язку з серйозною хворобою матері. Одна із жінок перехворіла раком й отримала велику дозу опромінення, що є небезпечною для вагітних жінок, оскільки формує генетичні відхилення у дитини.

Таким чином, ЄСПЛ встановив, що Ірландія не виконала свій конституційний обов'язок щодо імплементації конституційного права на аборт за медичними показаннями і неправильно тлумачила право на початок життя. Тому, мало місце порушення ст. 8 ЄКПЛ. Враховуючи твердження інших заявниць, ЄСПЛ порушення не виявив, оскільки вказав, що кожна європейська країна має повноваження самостійного трактування початку перебігу права на життя [32]. Отже, з огляду на вищевикладені рішення, можемо зауважити, що ЄСПЛ підкреслив розуміння початку перебігу права на життя відповідно до законодавчих норм окремої держави, що є учасницею Ради Європи.

Зокрема, погоджуємось із твердженням ЄСПЛ, що початок перебігу права на життя не повинен посягати на приватне життя жінки, яке полягає у власному розпорядженні своїм тілом, в тому числі народження дитини. Оскільки, втручання у особисте життя жінки, пов'язане із неможливістю переривання вагітності, буде слугувати порушенням її права на приватність. Таким чином, початок перебігу права на життя повинен формуватись із дванадцятого тижня вагітності, оскільки саме під час цього періоду, ембріон формується у плід, відбувається зародження його органів і клітин.

В свою чергу, вважаємо, що актуальним наразі є вироблення спеціального роз'яснення від ЄСПЛ, де було б детально визначено особливості плоду як повноправної людини з метою уникнення правових колізій у міжнародних актах. Зокрема, необхідно запровадити заходи щодо можливості штучного переривання вагітності до дванадцятого тижня, країнам, які на законодавчому рівні забороняють аборти, що буде слугувати забезпеченням прав жінок на приватність, власний вибір, що є важливим у сучасному суспільстві.

Висновок. Таким чином, не зважаючи на різні підходи до початку перебігу життя та дискусійності питання, встановлення чітких правових меж, що визначають права та обов'язки осіб, стосовно захисту права на життя та врегулювання питання абортів.

У кожній країні момент початку перебігу права на життя може визначатись з урахуванням специфічних соціокультурних, релігійних, етичних, медичних та інших аспектів. Важливо, щоб законодавство враховувало баланс між захистом права на життя та дотриманням права жінки на приватне життя, ухвалення відповідального рішення щодо свого здоров'я та репродуктивних прав.

Незважаючи на відсутність єдиного погляду на момент початку перебігу права на життя у міжнародному праві, важливо створити умови для

діалогу між різними сторонами, забезпечуючи збалансованість інтересів та врахування всіх аргументів.

У кінцевому підсумку, визначення початку перебігу права на життя має бути засноване на ретельному вивченні всіх аспектів цього питання, що дозволить забезпечити адекватний рівень захисту права на життя, а також поважання індивідуальних прав та свобод людини.

Вважаємо, що з огляду на усе вищенаведене, початок перебігу права на життя розпочинається з моменту народження людини, оскільки саме у цей час, здійснюється відділення дитини від матері і відповідно немовля починає існувати у суспільстві як повноцінна особистість, що сприяє отримання нею права на життя та інших основоположних прав, які охороняються законодавством.

Зазначимо, що здійснення тлумачення початку права на життя із народженням дитини як ембріону спричинить порушення права жінки на переривання вагітності за власним волевиявленням до дванадцятого тижня вагітності, що сприятиме посяганням на її приватне життя у демократичному соціумі.

Загалом, підкреслюємо вищевикладену у статті думку, що наразі питання є досить дискусійним, що свідчить про неможливість досягнення консенсусу у зв'язку із психологічними факторами розуміння абортів.

В той же час, вважаємо, що правові норми мають бути вироблені та підлаштовані до норм сьогодення, оскільки ЄСПЛ є живим інструментом, й трактування ЄСПЛ у конкретних рішеннях дають змогу вироблення практичних аспектів реалізації питання початку перебігу права на життя.

На прикладі розглянутих у статті справ можна стверджувати, що наразі ЄСПЛ виступає тим органом, що надає можливість застосовувати судову практику для тлумачення спірних питань. Зокрема, вважаємо, що рішення Суду є обґрунтованими, оскільки передбачається захист права жінки на приватність, враховуючи можливість штучного переривання вагітності та підтверджують бачення науковців, про початок життя людини з самого народження та підсилює думку про правомірність запровадження можливих заходів переривання вагітності жінки за власним бажанням до дванадцяти тижнів.

Таким чином, з огляду на проблематику досліджуваного питання, вважаємо, що існує необхідність подальших досліджень, що сприятимуть всебічному аналізу початку перебігу життя, враховуючи розвиток суспільства, права та наукових досягнень.

Література:

1. Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми рішення: *Матеріали III Міжнародного симпозиуму з біоетики* (7 – 8 квітня 2004 р.). Київ, 2004. 200 с.
2. Нищук М. І. Евтаназія: право та безправ'я вибору смерті. *Практична медицина*. 1999. № 1/2. С. 115.
3. Федорошак І. М. Право на життя в контексті прав людини. *Матеріали шостого національного конгресу з біоетики з міжнародною участю* (27–30 вересня 2016 р.). Київ, С. 43.

4. Warren M. A. On the moral and legal status of abortion. In: Vaughn L (ed). *Bioethics: principles, issues, and cases*. 2nd edition, Oxford University Press, New York, 2013, P. 333–343.
5. Щирба М. Ю. *Наукові дискусії щодо правового статусу ембріона людини. Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 6. Том 1. С. 29–32.
6. Cioclei V. Fapta de vătămare a fătului incriminată prin noul Cod Penal. *Curierul Judiciar*, 2011, P. 7–8; 406–410.
7. Koran. URL: <https://quran.com/> (дата звернення: 25.04.2023).
8. Рогова О. Г. *Право на життя в системі прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2006. 21 с.*
9. *Римське право : навчально-методичний посібник*. Ужгород : Видавничий дім «Говерла», 2010. 252 с.
10. Congregation for the Doctrine of the Faith. *Instruction on Respect for Human Life in Its Origins and on the Dignity of Procreation “Donum Vitae”* (22 February 1987). *Acta Apostolicae Sedis*. 1988. № 80. P. 70–102.
11. Roháč I., Громовчук М.В. *Право людини на життя: питання доктринального тлумачення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Випуск 44. Том 1. С. 40–42.
12. Pio XII. *Discorsi ai medici / a cura di F. Angelini*. Roma : Orissonte Medico, 1960. 725 p.
13. Бутрин-Бока Н. С. Штучне переривання вагітності: правовий досвід зарубіжних країн. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 29–32.
14. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
15. Головащук А. П. Цивільно-правові аспекти статусу ембріона людини при застосуванні програм допоміжних репродуктивних технологій. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 192–195.
16. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.03.2023)
17. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 23.03.2023).
18. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text> (дата звернення: 09.03.2023).
19. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 15.03.2023).
20. Католо Дж. Антропологічний статус людського ембріона в аспекті проблем абортів. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/8/17.pdf> (дата звернення: 16.03.2023).
21. Кондратенко М. У Польщі набуло чинності рішення КС щодо заборони абортів. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/u-polshchi-nabulo-chynnosti-rishennia-ks-shchodo-zaborony-abortiv/a-56364827> (дата звернення: 10.03.2023).
22. Trybunał Konstytucyjnego z 22 października 2020 r. ws. ustawy o dopuszczalności przerywania ciąży (K 1/20) URL: <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/view/sprawa.xhtml?&pokaz=dokumenty&sygnatura=K%201/20> (дата звернення: 10.03.2023).

23. Declaration of the Rights of the Child, 1959. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU59001D> (дата звернення: 12.03.2023).
24. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ від 20 листопада 1989 року. № 995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 11.03.2023).
25. Хартія прав сім'ї. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttya_v_isusi_hrici/nauka_cerkvy/4144-deklaracya-prav-lyudini-hartya-prav-smyi.html (дата звернення: 12.03.2023).
26. American Convention on Human Rights. 1969. URL: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (дата звернення: 15.03.2023).
27. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.03.2023).
28. Bruggemann and Scheuten v. FRG: Judgment of 19 May 1976. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-56643> (дата звернення: 10.03.2023).
29. Paton v. United Kingdom: Judgment of 01 January 1980. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58975> (дата звернення 10.03.2023).
30. Y. v Norway: Judgment of 11 February 2003. URL: https://www.echr.coe.int/documents/cp_norway_eng.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
31. Vo v. France: Judgment of 8 July 2004. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61887> (дата звернення: 10.03.2023).
32. A, B and C v. Ireland: Judgment of 16 December 2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102332%22%5D%7D> (дата звернення: 10.03.2023)

Titko E., Grachova O. Theoretical and legal aspects of the regulation of the issue of the beginning of the course of life: international experience

Summary. The article deals with the topical issue of determining the beginning of the right to life in the context of ethical, legislative and international legal aspects, as well as with the consideration of the rights of scientific, medical and technological progress. The authors analyze different approaches to determining the moment of the beginning of life, in particular in international and national law, and also take into account the practice of the ECtHR, which is important for the formation of common standards in this area.

Special attention in the article is paid to the analysis of scientific views based on the doctrine of representatives of American, European and Arab legal schools. It is determined that there are discussions in the scientific community regarding the interpretation of the beginning of the right to life, which is caused by different moral and cultural customs of countries. It is noted that the most conservative are the representatives of the academic circles of the States where Islam is preached. They mostly argue that the beginning of life is the birth of an embryo.

Based on the historical analysis, the author focuses on the chronological development of the above issue. The authors of the article note that in the era of Roman law, a fertilized child was considered a full-fledged human being from the first day of the mother's pregnancy.

The article emphasizes the importance of striking a balance between the protection of the right to life and respect for individual human rights and freedoms. The ECtHR has become a key mechanism for developing and establishing common standards, in particular on issues related to the beginning of life, the right to abortion and other related rights. The article examines

various ECtHR judgments on this topic in order to identify trends and principles underlying the court's decisions.

The authors examine the impact of different approaches to determining the beginning of the right to life at the level of national legislation, reflecting different cultural, religious and ideological positions. The article also covers international standards and treaties governing this issue, their relevance and interaction with national norms.

Analyzing the norms of Ukrainian legislation, it is noted that termination of pregnancy in Ukraine is permissible up to 12 weeks of pregnancy, as from this period the embryo is formed into a fetus. At the same time, the Law of Ukraine On Protection of Childhood regulates the fact that a child acquires the rights of a full-fledged human being from his or her own birth.

Based on foreign legal documents, it has been shown that the right to life is protected at the international level, but there is no single definition of the beginning of the right to existence.

Key words: right to life, termination of pregnancy, abortion, ECtHR, human rights, women's rights.